

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE TRAINER-TEACHER

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасного освітнього процесу – професійній культурі майбутнього фахівця. Розглянуто поняття професійної культури майбутнього тренера-викладача й обґрунтовано його складники. Здійснено теоретичний аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури щодо визначення особливостей змісту поняття «професійна культура». Розглянуто компоненти поняття, визначені різними джерелами, проаналізовано їх загальні визначення, суб'єктивно-орієнтоване визначення. Наведено характеристики та розуміння професійної культури різними дослідниками цього багатогранного поняття. Визначено розуміння поняття саме професійної культури майбутнього викладача фізичної культури. Наведено характеристики саме професійної культури майбутнього фахівця галузі спорту. З метою дослідження сформованості професійної культури в майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту розроблено та проведено анкетування студентів Харківської державної академії фізичної культури. Виявлено показник кількості опитаних студентів щодо необхідності формування професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури в освітньому процесі й показник кількості опитаних студентів щодо рівня сформованості їхньої особистої професійної культури як майбутніх викладачів фізичної культури та необхідність формування професійної культури в освітньому процесі в закладах вищої освіти. Проаналізовано отримані дані, виділено не вирішені раніше частини загальної проблеми й окреслено необхідність подолання суперечностей. Зроблено висновки щодо сформованості професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури.

Ключові слова: професійна культура, майбутній фахівець, майбутній викладач, майбутній тренер, особа тренера-викладача.

The article is devoted to the actual problem of the modern educational process – the professional culture of the future specialist. The concept of professional culture of the future trainer-teacher is considered and the components of it are grounded in the article. Theoretical analysis of philosophical and psycho-pedagogical literature on the definition of the features of the content of the concept of professional culture was carried out. The discussed components of the concept are determined by different sources, their general definitions are analyzed, and the definition is subjectively oriented. The characteristics and understanding of professional culture by different researchers of this multi-faceted concept are given. For the purpose of studying the formation of professional culture of future teachers of physical education and sports, a questionnaire was prepared and conducted by students of the Kharkiv State Academy of Physical Culture. The indicator of the number of students questioned about the necessity of forming the professional culture of future teachers of physical culture in the educational process was revealed. The indicator of the number of questioned students regarding the level of formation of their personal professional culture as future teachers of physical education in the educational process. The peculiarities of the components of the concept of professional culture of the future teacher of physical culture and the necessity of forming a professional culture in the educational process in institutions of higher education are revealed. The obtained data are analyzed and the previously unsettled parts of the general problem have been identified and the necessity of submitting contradictions is outlined. Conclusions are made regarding the formation of the professional culture of future teachers of physical culture.

Key words: professional culture, future specialist, future teacher, future trainer, personality of trainer-teacher.

УДК 796.077.5:378.016

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-7>

Гнатенко К.В.,
старший викладач
кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії
фізичної культури

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасний етап розвитку українського суспільства встановлює нові вимоги до особистості викладача в цілому й тренера-викладача зокрема, що пов'язано з основними глобальними соціальними, економічними, психолого-педагогічними, соціокультурними змінами, що відбуваються в нашій країні та світі, а також тенденцією інтеграції України в європейський економічний і соціокультурний простір. У педагогічній системі сучасної України значно розширилися функції викладача фізичної культури, що, у свою чергу, вимагає від педагога високої якості професіоналізму, мобільності, здатності до адаптації та швидкого пристосування до нових вимог та умов суспільства, креативного підходу до виконання своїх насамперед професійних обов'язків, високого рівня знань, професійних умінь і навичок, творчого мислення. Основою професійної підготовки та майбутньої

педагогічної майстерності майбутніх викладачів у галузі спорту, крім іншого, має бути професійна культура. Отже, рівень професійної культури, яка тісно пов'язана із загальною культурою майбутнього фахівця фізичної культури, стає особливо цінним і невід'ємним показником кваліфікації та професіоналізму.

Професійна культура загалом є насамперед соціальним явищем, що полягає в тому, що вона не буває цілком абстрактною, а завжди має конкретний зміст, оскільки завжди пов'язана з конкретною професійною діяльністю людини. Безпосередньо професійна культура створюється людьми, які зайняті в певних професійних видах діяльності й утворюють особливі напіввідокремлені соціуми – професійні групи, професійні спільноти, професійне середовище. Культура особистості проявляється в освоєнні й використанні певного досвіду багатьох попередніх поколінь і володінні певними

спеціальними знаннями, вміннями, навичками – основними складниками будь-якої професії.

Надзвичайно важливим фактором успішної професійної діяльності тренера-викладача як фахівця в галузі фізичної культури та спорту є сформованість його професійної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професійної культури були предметом дослідження науковців протягом багатьох десятиліть. Серед сучасних дослідників зазначену проблему вивчали Т. Бабенко, О. Бондаренко, М. Вальоса, О. Власюк, О. Гомонюк, А. Горбачова, В. Гусак, А. Ковальова, І. Кришень, О. Крупський, А. Кухарчук, Т. Лях, Н. Миколаєнко, Л. Никифорова, І. Саратовська, Д. Сичов, Н. Сура, С. Трегуб, Л. Фільштейн, А. Широкова, О. Ящук та ін.

Професійна культура є одним із актуальних соціокультурних складників становлення майбутнього фахівця. Будучи елементом загальної культури, професійна культура майбутнього фахівця базується на загальноприйнятих духовно-моральних цінностях, нормах і правилах, соціальних ролях, а також шляхах взаємодії фахівця як одиниці певної суспільної системи, до якої він належить. Однак загальну культуру насамперед відрізняють певні норми і стандарти життєдіяльності, загальні для людей незалежно від їхнього напрямку діяльності.

Професійну культуру завжди характеризують норми і стандарти, тісно пов'язані з напрямом діяльності і специфічної взаємодії, а також із фаховою належністю до певної соціально-професійної групи.

Професійна культура майбутнього викладача фізичної культури передусім включає в себе необхідну низку професійних знань, умінь і навичок і професійний досвід, який допомагає застосовувати найбільш раціональні та зважені прийоми й підходи для ефективної діяльності й насамперед її результативності. Саме тому деякі вчені розуміють під професійною культурою сукупність спеціальних знань і досвіду їх реалізації в окремій професійній діяльності [2, с. 897].

Проблеми формування професійної культури педагога, її змісту торкаються такі автори, як О. Барабанщиков, Є. Бондаревська, В. Буряк, О. Гармаш, В. Гриньова, С. Єлканов, І. Зязюн, І. Ісаєв, Т. Іванова, Л. Кондрашова, Л. Нейштадт, Д. Ніколенко, Н. Ничкало, В. Паламарчук, В. Радул, А. Растрігіна, Г. Різз, О. Рудницька, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, М. Шкіль та ін.

Останнім часом професійна культура педагога розглядається в контексті трьох основних підходів до цього поняття: діяльнісного (культура як передумова, мета, спосіб, інструмент педагогічної праці), особистісного (культура як концентроване вираження особистості педагога), аксіологічного (культура як система цінностей-регуляторів педагогічної праці) [1, с. 115].

Разом із тим поза увагою досліджень залишаються проблеми формування професійної культури майбутніх тренерів-викладачів в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Але, незважаючи на те що науковці значну увагу приділяють питанням формування різних видів культури педагога, у педагогічній науці недостатньо висвітлена проблема формування професійної культури майбутнього вчителя музики й відсутні роботи, які б висвітлювали це питання в контексті всебічної інформатизації всіх сфер життя суспільства, у тому числі галузі педагогіки.

Аналіз великої кількості досліджень із цього питання свідчить, що цілісної концепції в зазначеному напрямі ще не розроблено, немає також наукових праць, які б комплексно висвітлювали питання формування готовності до професійного спілкування майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незадовільний рівень професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури, невміння розробити й побудувати грамотне спілкування зі своїми учнями, їхніми батьками, співробітниками спортивної секції, школи або клубу є актуальною проблемою фахівців у галузі спорту й фізичної культури. Саме це питання й постає перед студентами в навчальному процесі закладу вищої освіти. Проблема пошуку різноманітних шляхів підвищення якості формування професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту поступово вирішується, але недостатньо ефективно.

Низький рівень володіння викладачем фізичного виховання професійною культурою призводить до зниження спортивних результатів і розчарування вихованців у своєму тренерові-викладачеві, занепаду авторитету викладача, непорозуміння серед колективу та з батьками вихованців. Визначення й подолання розриву між наявним станом і майбутнім потенціальним рівнем сформованості професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури спонукало нас до проведення цієї роботи й аналізу отриманих результатів. Саме це й було мотивом дослідження сформованості професійної культури в майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту.

Визначені аспекти зазначеної проблеми окреслюють мету статті, яка полягає в з'ясуванні особливостей змісту поняття професійної культури майбутнього викладача фізичної культури та його складників.

Основні завдання дослідження: 1. Здійснити теоретичний аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури щодо з'ясування особливостей змісту поняття «професійна культура» майбутнього тренера-викладача та його складників. 2. Провести анкетування студентів Харківської

державної академії фізичної культури для з'ясування особливостей складників поняття професійної культури майбутнього викладача фізичної культури та необхідності формування професійної культури в освітньому процесі в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науково-педагогічному обігу поняття професійної культури не обмежується рівнем кваліфікації працівника. Викладач фізичного виховання і спорту не може стати успішним, ігноруючи професійну культуру, адже робота кожного фахівця будується на взаєминах з іншими людьми: колегами, партнерами, командою, учнями. І від того, наскільки ця взаємодія грамотна й ефективна, залежить успіх справи.

У цьому нерідко проявляється проблема, притаманна нашому суспільству, – недостатній рівень культури, як професійної, так і загальної, духовної й моральної.

Але культура, особливо професійна, не може обмежуватися лише рівнем кваліфікації працівника. Фахівець не може бути успішним поза суспільством, оскільки робота кожної людини передбачає взаємодію з іншими людьми – колегами, партнерами, споживачами, учнями, клієнтами. Й успіх справи безпосередньо залежить від того, наскільки саме ця взаємодія зважена, грамотна та ефективна. Безумовно, культура фахівця не вичерпується його правильним спілкуванням із колегами або учнями та підлеглими. Але етика співробітництва, повага і взаєморозуміння й навіть зовнішній вигляд, манера одягатися й уміння поводитися є важливими критеріями, за якими ми судимо про загальну професійну культуру людини.

Для професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту характерні певні морально-вольові якості, які є особливими для сфери спорту й основою професійної етики. Викладач фізичної культури як суб'єкт професійної діяльності у спорті має певну низку ціннісних орієнтирів, що необхідні для взаємодії, підтримки й нормального функціонування в професійній сфері передусім з метою досягнення високих результатів.

Високий рівень професійної культури майбутнього тренера-викладача сприяє створенню морально здорової атмосфери в групі, класі, колективі, яка сприяє результативності навчання і тренування, підтримує позитивний емоційний настрій усіх вихованців професійного тренера, запобігає виникненню конфліктів і забезпечує їх оптимальне та грамотне розв'язання в разі виникнення. Тому деякі вчені під професійною культурою розуміють розвинене до високого професійного рівня вміння використовувати наявні й породжувати нові стереотипи спілкування, з огляду на професійну діяльність [5, с. 53].

З метою виявлення сформованості професійної культури в майбутніх викладачів фізичної культури нами розроблено та проведено анкетування серед студентів Харківської державної академії фізичної культури. Анкетування проводилось серед 40 студентів 4-го курсу. Діагностичним інструментарієм анкетування став опитувальник «Оцінка професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури». Саме цей опитувальник науково-дослідної роботи відображає рівень сформованості професійної культури студентів. За їх сукупними результатами нами в ході дослідження оцінюється сформованість професійної культури й загальний рівень готовності студентів академії фізичної культури до взаємодії в професійній діяльності.

Щоб визначити сформованість професійної культури студентів, ми запитали в них про професійну культуру як елемент педагогічної культури, а саме про рівень сформованості їхньої особистої професійної культури як майбутніх викладачів фізичної культури. Результати опитування наведені в таблиці 1. За даними дослідження, на запитання щодо рівня сформованості їхньої особистої професійної культури як майбутніх викладачів фізичної культури 7,3% опитаних студентів відповіли, що вважають свою професійну культуру повністю сформованою. Частково сформованою, тобто задовільною, вважають 68,3% опитаних студентів. Також ми встановили, що не змогли визначити рівень сформованості професійної культури

Таблиця 1

Загальний рівень готовності студентів Харківської державної академії фізичної культури до взаємодії в професійній діяльності

Показник кількості опитаних студентів щодо необхідності формування професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури в освітньому процесі, %		Показник кількості опитаних студентів щодо рівня сформованості їхньої особистої професійної культури як майбутніх викладачів фізичної культури в освітньому процесі, %	
Відповіді респондентів	Загальний показник	Відповіді респондентів	Загальний показник
Так, уважаю	89	Так, повністю	7,3
Частково	9,3	Частково	68,3
Ні, не вважаю	0,4	Не сформовано	4,1
Важко відповісти	1,3	Важко відповісти	20,3

20,3% опитаних студентів. Отже, можемо зробити висновок щодо недостатньої обізнаності студентів про професійну культуру фахівців галузі спорту. Не сформованою вважають лише 4,1% студентів, що брали участь в опитуванні

Це свідчить про брак теоретичних знань щодо професійної культури та її ролі в професійній діяльності, адже першим завданням, що постає перед тренером, є професійна взаємодія з вихованцями.

Також, з огляду на аналіз результатів анкетування, 89% опитаних студентів вважають необхідним формування професійної культури в освітньому процесі в закладі вищої освіти.

Саме це й було мотивом дослідження сформованості професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури.

Висновки. Отже, за даними дослідження, сформованість професійної культури серед студентів – майбутніх тренерів і викладачів фізичної культури – становить близько 69%.

У результаті проведеного дослідження встановлено таке:

1. Сформованість професійної культури в майбутніх викладачів фізичної культури передбачає володіння певними уміньми й навичками, необхідними для спілкування, сукупність знань про норми та правила ведення професійної діяльності.

2. Доходимо висновку щодо недостатнього рівня загальної обізнаності про професійну культуру серед студентів.

3. Середній показник сформованості професійної культури – 68%. Отже, загальний показник сформованості комунікативної культури в майбутніх тренерів сягає середнього рівня. Але потреби сучасного суспільства вимагають високого рівня сформованості професійної культури майбутніх тренерів.

Недостатній рівень професійної культури тренерів-викладачів, невміння налагоджувати взаємини зі своїми вихованцями, їхніми батьками, працівниками спортивної школи або клубу є акту-

альною проблемою в Україні та за її межами. В Україні проблема пошуку шляхів підвищення якості формування професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту поступово вирішується, але недостатньо ефективно. До структури професійної культури особистості майбутнього викладача фізичної культури варто включити певні якості, такі як здібності, характер, темперамент, емоції, воля, мотивація, соціальні установки.

У сучасному науково-педагогічному обігу поняття професійної культури не обмежується рівнем кваліфікації працівника. Викладач фізичного виховання і спорту не може стати успішним, ігноруючи професійну культуру, адже робота кожного фахівця будується на взаєминах з іншими людьми: колегами, партнерами, командою, учнями. І від того, наскільки ця взаємодія грамотна й ефективна, залежить успіх справи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 243 с.
2. Зеліско Л. Культура як складова професійної підготовки особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2009. № 4. С. 51–62.
3. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы. Москва – Белгород, 2013. 142 с.
4. Кремень В.Г. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук*. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: навчально-методичний посібник. Київ: УДЦССМ, 2001. 2001 с.
6. Музалёв А.А. Профессиональная культура и ее роль в формировании профессиональных качеств специалиста в условиях профессионально-технической школы. *Молодой ученый*. 2014. № 4. С. 1040–1045.
7. Чернова Ю.К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения. Москва – Тольятти: Изд-во ТолПи, 2000. 163 с.